

BİR KİTAP BİR YAZAR

EMPERYALİZMİN TÜRKİYE'YE GİRİŞİ

YAZAR: Dr. ORHAN KURMUŞ

İNGİLİZ EMPERYALİZMİ ve
BATI ANADOLU MADENLERİTurhan DEMİRBAŞ
Maden Mühendisi

Kapitalist gelişmesini en hızlı olarak tamamlayıp emperyalist aşamaya gelmiş olan İngiltere'nin, dünyanın dört tarafından elde ettiği hammaddelere ihtiyacı vardı. Hammaddeleri, sürekli ve düzenli bir biçimde en ucuza sağlamak, hammadde üreten ülkeleri ekonomik ve politik denetim altına sokmak, emperyalist dış politikanın başlıca amaçlarından biridir. Emperyalizmin doğrudan etkisi altına girmiş olan ve büyük doğal zenginliklere sahip Osmanlı İmparatorluğu, bu dış politikanın etkisinin en çok duyulduğu ülkeler arasında yer alır.

Anadolu'nun doğal kaynakları, gerek İngiltere'de gerekse Türkiye'de kurulan şirketler tarafından alabildiğine sömürüldü. Kapitalist ülkelerin fabrikalarında kullanılmak üzere boraks, kurşun, krom, kömür, manganez, antimuan ve zımpara taşı vb. madenler, gelişmiş kapitalizmin yarattığı dünya ekonomisinin Türkiye'yi bir hammadde kaynağı yapmasının sonucu olarak, gemilerle taşındı. Türkiye'de maden aranması, çıkarılmasını düzenleyen yasa ve yönetmelikler, dışa bağımlılık sürecini hızlandırdı ve sömürünün mükemmel bir biçimde gelişmesini sağladı.

Osmanlı madenciliği 19. Yüzyılın ikinci yarısına kadar şeriat kurallarına göre düzenleniyordu. Bütün yer altı zenginliklerini devlet malı yapan 1858 Toprak

Yasasının yürürlüğe girmesinden üç yıl sonra, yeni bir maden yönetmeliği hazırlandı. Yabancılara Osmanlı vatandaşları tarafından kurulan maden şirketlerine ortak olma hakkı tanındı. 1867 yılında, yabancılar, Hicaz vilayeti dışında her yerde, taşınmaz mal edinme hakkını kazandılar. Özel mülkiyet hakkının yavaş yavaş genişletilip garantiye alınması sonunda, 1869 yılında yeni bir maden yönetmeliği yürürlüğe girdi. Bu yönetmelik ile birlikte, yabancı devlet temsilcileri ve Osmanlı Hükümeti arasında yapılan bir protokol ile yönetmeliğin nasıl uygulanacağı konusu ele alındı. 1810 Fransız Maden Yasasına benzetilerek hazırlanan yönetmeliğe göre, maden arama ve çıkarma konularında yabancılar, Osmanlı vatandaşları ile aynı haklara sahip oldular.

Yeni bulunan madenlerin işletilmesi için padişahın onayı gerekiyordu. Ferman biçiminde verilen bu onay saraydan çıkıncaya kadar, madeni bulan kişinin hakları, Madenler Dairesince verilen bir izin tezkeresiyle korunuyordu. Üç veya dört yıl süreli olarak verilen izin tezkereleri, imtiyaz fermanı verilmediği takdirde geri alınıyordu. Bu süre içinde tezkerede madeni işletmekte serbestti. Madeni işletmek hakkını kayıtsız şartsız madeni bulana veren imtiyaz fermanları ise 49 veya 99 yıl süreliydi. İmtiyazı alabilmek için, madeni bulan kişiler, bol miktarda rüşvet yedirmek veya iltimas yapacak birini bulmak zorundaydı. Yabancı uyruklu madenciler, işlerini, ülkenin Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki politik etkisini kullanarak, elçiler ve konsolosluklar aracılığıyla yürütüyorlardı.

MADEN İMTİYAZLARININ DAĞILIMI

YILLAR	TÜRKLER	AZINLIKLAR	YABANCILAR	TOPLAM
1870- 1881	8	18	25	51
1882- 1891	9	7	34	50
1892- 1901	14	13	18	45
1902- 1911	76	29	32	137
TOPLAM	107	67	109	283

BATI ANADOLU'DA İNGİLİZLERİN İŞLETTİĞİ MADENLER: 1902 Yılı

MADEN	İ.G.İ	İ.T.G.İ	D.İ.T.G.İ	TOPLAM
Zımpara taşı	12	12	4	28
Krom	11	3	-	14
Mançanez	3	-	2	5
Antimuan	1	1	-	2
Diğer	3	6	-	9
TOPLAM	30	22	6	58

İ.G.İ: İmtiyaza Göre İşletilen, İ.T.G.İ: İzin Tezkeresine Göre İşletilen, D.İ.T.G.İ: Devredilen İzin Tezkeresine Göre İzin

EMPERYALİZMİN TALANI

Batı Anadolu'nun doğal kaynaklarının İngiliz emperyalizmi tarafından sömürülmesi, emperyalizmin iki genel niteliğini ortaya koymaktadır. Bunlardan birincisi, emperyalist ülkelerin kendi ekonomilerinin gerektirdiği hammadde kaynaklarını geliştirmek için harcadıkları çabadır. Zımpara taşı, mançanez, antimuan, krom ve boraks madenleri emperyalist üretim çarkının en önemli gereksinimleri arasındadır. Örneğin, Latin Amerika'nın bakır ve nitrat, Güney Afrika'nın altın ve elmas, Malaya'nın kauçuk kaynakları emperyalizm tarafından nasıl sömürülmüşse, Batı Anadolu'nun doğal zenginlikleri de aynı biçimde sömürülmüştür.

İkinci nitelik ise, bu sömürünün gerçek bir talan olmasıdır. Tarım ve sanayideki gelişmelerin tersine, maden kaynaklarının sömürülmesi, tümüyle tek yönlü olmuş ve Batı Anadolu'nun ekonomisi, kapitalist gelişme açısından bu talandan hiçbir şey kazanmamıştır. O kadar ki, madenlerin talanı bölge halkına yeni iş sahaları bile açmamıştır. Diğer ülkelerdeki doğal kaynakların sömürülmesinde Hintli ve Çinli işçilerin kullanılması gibi; Batı Anadolu'ya İtalyan ve Yunan işçiler getirilmiştir.

Böylece ortaya bölge ekonomisinden yalıtılmış, bölge ekonomisi ile hiç ilişkisi olmayan bir madencilik sektörü çıkmıştır. Tek yönlü çalışan bu sektör, bölge ve ülke insanına hiçbir yarar sağlamadan, devamlı olarak gemiler maden taşımıştır.

Orhan Kurmuş Kimdir?

1946 yılında Milas'ta doğdu. 1968 yılında ODTÜ Ekonomi ve İstatistik Bölümü'nden mezun oldu. Londra Üniversitesi'nde doktora yaptı. 1983 yılı başına kadar ODTÜ'de öğretim üyeliği yaptı. O yıl, YÖK'ü protesto etmek için 11 arkadaşıyla birlikte üniversiteden istifa etti. 2002 yılında emekli olana kadar çeşitli bankalarda çalıştı. Emperyalizmin Türkiye'ye Girişi ve Bir Bilim Olarak İktisat Tarihinin Doğuşu yazarın yayınlanmış eserleridir.

Emperyalizmin Türkiye'ye Girişi;

Ülke kaderi üzerinde belirleyici bir etkiye bulunan emperyalizme bağımlılığın tarihsel köklerine eğiliyor. Dr.Orhan Kurmuş'un İngiltere'de yıllar süren bir arşiv çalışmasıyla elde ettiği veri ve bulgular ışığında oluşturduğu eser, bir öncü çalışma olarak Osmanlı tarihinin pek çok yönüne ışık tutuyor. Kitap, İngiliz sermayesinin ve giderek İngiliz emperyalizminin Türkiye'ye girme sürecini inceliyor, emperyalizmin yörüngesinde Türkiye'nin kapitalist gelişme sürecinin ilk döneminin ana çizgilerini ortaya koyuyor. Zaman kesiti olarak seçilen 1850-1913 yılları arasında, İngiliz şirketlerinin ve İngiliz devletinin liman kenti İzmir ve Batı Anadolu'daki ticari etkinlikleri, doğrudan sermaye yatırımları, İzmir-Aydın demiryolu ayrıntılarıyla inceleniyor. Bu ilişkinin, tarımda, madencilik ve sanayide yarattığı gelişmeler ama öte yandan Osmanlı ekonomisinin tek yönlü gelişmesi ve uydulaşmasına yol açan karakteri analiz ediliyor. Birinci basımı 1974 yılında yapılan kitap, ilk kez kullanılan arşiv belgeleri ve ortaya çıkarıldığı zengin verileriyle alanındaki en önemli başvuru kaynaklarından birisi olarak anti-emperyalist yükseliş yıllarının tartışma ortamına büyük katkı sağladı. Türkiye'de olduğu kadar birçok yabancı ülke üniversitesinde de temel kaynak olarak gösterildi.

Tarih bilincimiz olmadan meseleleri doğru analiz edemeyiz. Birinci paylaşım ile günümüz gerçekleri birbirine benzemektedir.

Madenlerimize sahip çıkalım.